## Психологічне та економічне насильство: як довести факт

Особливість домашнього насильства полягає у тому, що воно відбувається у колі близьких одне одному людей (родичів, членів сім'ї), які пов'язані між собою тісними зв'язками: шлюбними, інтимними, кровними, емоційними, спільним побутом тощо. Як правило, домашня тиранія відбувається поза сторонніми очима, тому і свідків проявів насильства або немає взагалі, або ними є члени родини. Психологічне та економічне насильство – найбільш «приховані» форми домашньої тиранії. Як захиститися від домашнього насильства розповідають фахівці системи безоплатної правової допомоги.

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначає домашнє насильство як діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь.

### Психологічне насильство

**Психологічне насильство** – це форма домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи.

Наприклад, якщо вас чи ваших дітей удома систематично ображають, критикують усе, що ви робите, принижують, не дають самостійно ступити кроку, ви не можете самі обрати коло спілкування, розпоряджатися власним життям, вільно висловити свою думку – це не просто внутрішні родинні конфлікти чи модель стосунків подружжя, а насильство.

Дуже часто жертва сприймає таке ставлення кривдника як нормальну поведінку і «списує» на ревнощі, риси характеру кривдника, тощо і вважає це наслідком своєї «поганої» поведінки.

Але задумайтеся – якщо через таке ставлення ви постійно пригнічені, боїтеся за себе та рідних, не можете себе захистити, дати відсіч такій поведінці, то можна впевнено говорити про психологічну тиранію.

### Економічне насильство

**Економічне насильство** – форма домашнього насильства, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру.

Таке насильство небезпечне тим, що умисне відібрання або ненадання одним членом сім'ї іншому майна та коштів, на які постраждала особа має передбачене законом право, може мати наслідком смерть жертви або викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я.

Якщо фізичне та сексуальне насильство, як правило, залишають «сліди» у вигляді фізичних ушкоджень та травм, розірваного одягу тощо, то психологічне та економічне насильство – найбільш приховані форми домашньої тиранії та складні для ідентифікації і доказування.

До прикладу, синці та побої можна відразу візуально розгледіти, травми внутрішніх органів – виявити при медогляді. А от виявити недоїдання особи внаслідок позбавлення її кривдником належного харчування (економічне насильство) чи психотравму (психологічне насильство), а також встановити причинно-наслідковий зв'язок з діяннями тирана вкрай важко, але можливо.

## Самоідентифікація жертви – перший крок до подолання насильства

Дуже часто самі постраждалі особи не розуміють, що над ними чиниться насильство, наприклад, коли їм постійно погрожують, забороняють навчатися та працювати, контролюють кожен крок, ображають та принижують.

Самоідентифікація особи, як жертви психологічного/економічного насильства, є першим кроком до зупинення домашньої тиранії. Тут спрацьовує наступний алгоритм: людина, яка не усвідомлює, що страждає від насильства, не розуміє й протиправності цих дій, тому з її боку жодних кроків для подолання насильства бути не може.

Особа, яка страждає від насильства, повинна спочатку усвідомити, що вона жертва, адже, не переконавши себе – не переконаєш інших. Наступним логічним кроком будуть дії, спрямовані на припинення насильства та покарання кривдника.

Перебувати під психологічним та економічним тиском кривдника, не норма, а нонсенс. Не замовчуйте насильство, не бійтеся розвінчати міф про ідеальне родинне життя в очах сусідів, знайомих, пересічних. Це може коштувати життя та здоров'я вам та вашим рідним. Ні, не одразу, а поступово: спочатку зникає блиск в очах, а потім і бажання жити… Пам'ятайте, що допомогти вам є кому, але розпочати боротьбу можете лише ви самі.

## Як довести факт психологічного та економічного насильства?

**Свідки мають бути підготовлені, а не фальшиві.** Свідки, як правило, бачать поодинокі прояви цих видів насильства і часто не знають усієї глибини

та системності проблеми. В основному у таких випадках свідки та очевидці – це родичі та близьке оточення, які не завжди готові стати на бік жертви. Тому заручіться підтримкою того, кому довіряєте, розкажіть про ситуацію, що відбувається. Намагайтеся зробити так, щоб у проявів насильства були свідки. Але у боротьбі з тираном не заручайтеся підтримкою фальшивих свідків, не спирайтеся на видуманий сценарій, адже такі справи потім легко розсипаються у судах, а лжесвідка і вас можуть притягнути до відповідальності.

**Відео та фотофіксація фактів психологічного/економічного насильства, запис розмов, погроз, психологічного тиску, шантажу на мобільний телефон та диктофон.** Неважко зрозуміти, що така фіксація фактів насильства жертвою відбувається приховано від кривдника. По перше, не можна виключати фізичну агресію тирана, якщо він дізнається про запис, по-друге, надалі кривдник буде обережнішим і навряд дасть вам можливість фіксувати свої знущання.

Треба взяти за правило вмикати диктофон при спілкуванні з особою, яка вас кривдить. Доречно встановити на свій мобільний телефон додаток для запису усіх телефонних розмов. Кривдник, як правило, погрожує, ображає та тисне на жертву не тільки при безпосередньому контакті, а й у телефонних розмовах.

Звичайно, якщо справа дійде до суду, то маловірогідно, що прихований відеозапис, запис розмов на диктофоні чи телефоні буде визнано судом допустимим доказом, але беззаперечно такі записи зіграють важливу роль на початковому етапі, а саме, для відкриття кримінального провадження за фактом домашнього насильства, а також при складенні поліцією протоколу про адміністративне правопорушення.

**Звертайтеся за допомогою та фіксуйте факти таких звернень.** Стаття 6 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначає коло суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, які взаємодіють між собою:

- спеціально уповноважені органи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству: Міністерство соціальної політики; місцеві державні адміністрації, сільські, селищні, міські, районні у містах (у разі їх створення) ради;
- інші органи та установи, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству: служби у справах дітей; уповноважені підрозділи органів Національної поліції України; органи управління освітою, навчальні заклади, установи та організації системи освіти; органи, установи та заклади охорони здоров'я; центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги; суди; прокуратура; уповноважені органи з питань пробації;
- загальні служби підтримки постраждалих осіб: центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; притулки для дітей; центри соціально-психологічної реабілітації дітей; соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка); центри соціально-психологічної допомоги; територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних

послуг); інші заклади, установи та організації, які надають соціальні послуги постраждалим особам;

- спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб: притулки для постраждалих осіб, центри медико-соціальної реабілітації постраждалих осіб, кол-центр з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей, мобільні бригади соціально-психологічної допомоги заклади та установи, призначені виключно для постраждалих.

Кожен суб'єкт має свої функції та повноваження, але будьте впевнені, що куди б ви не звернулися, вам нададуть допомогу а, у разі необхідності, перенаправлять до іншого суб'єкта в залежності від потреб та ситуації.

**Для оперативного отримання допомоги:**

- телефонуйте до поліції 102 або зверніться до найближчого відділу поліції з заявою про вчинення відносно вас домашнього насильства;
- телефонуйте на гарячу лінію для жертв домашнього насильства 15-47 (цілодобово та безкоштовно). Оператор кол-центру не просто фіксує звернення чи переадресовує до відповідних компетентних відомств, а й в онлайн-режимі може надавати психологічну допомогу потерпілим;
- телефонуйте на Національну гарячу лінію з питань запобігання домашнього насильства, торгівлею людьми та гендерної дискримінації 0-800-500-005, або з мобільного 116-123 (цілодобово)
- якщо від насильства потерпає дитина – прямуйте також служби у справах дітей. Пам'ятайте, що за законодавством дитина, яка бачить насильство стосовно інших – є не свідком, а жертвою;
- звертайтеся до фахівців для отримання психологічної допомоги, якщо ваш психологічний стан погіршився.

**Мобільні бригади – «швидка допомога» жертвам домашнього насильства в умовах карантину**

Необхідність у період карантину залишатися вдома може призвести до збільшення кількості випадків домашнього насильства в Україні, адже така соціальна ізоляція змушує жертву постійно перебувати поряд з тираном. До прикладу, у Китаї в період карантину кількість заяв про домашнє насильство зросла втричі, про збільшення випадків домашньої тиранії повідомляють у США та Італії і пов'язують саме з поширенням епідемії COVID-19, яка призвела до погіршення емоційного стану людей та матеріального благополуччя.

Поряд з установами, організацій та «гарячими лініями», вказаних вище, неабияку роль у допомозі жертвам домашнього насильства відіграють мобільні бригади соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали

від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі. Бригади надають соціальні послуги шляхом проведення фахових консультацій за допомогою телефонного зв'язку, з виїздом до місця проживання (перебування) постраждалих осіб чи іншого вказаного ними місця, у приміщенні загальної чи спеціалізованої служби підтримки постраждалих осіб, в іншому приміщенні, визначеному місцевими органами виконавчої влади або органами місцевого самоврядування. Карантинні обмеження торкнулися і роботи мобільних бригад – наразі вона ведеться у телефонному режимі та режимі онлайн.

Аналіз судової практики у справах про домашнє насильство свідчить про те, що при прийнятті рішення суди звертають увагу на зафіксовані факти звернень особи за допомогою до різних служб та органів.

Дуже важливо, звертаючись за допомогою до компетентних органів та служб, фіксувати факти таких звернень та залишати собі копії поданих заяв, отриманих довідок тощо. Адже зібрані поодинокі докази лише в своїй сукупності можуть дати бажаний ефект – притягнення винного до відповідальності.

## Правова допомога протидії насильству

- система безоплатної правової допомоги запустила в месенджері Телеграм-чат «Правова допомога протидії насильству» https://t.me/Non_Violence_Bot, де потерпілі від домашнього насильства та свідки можуть онлайн отримати консультацію юристів щодо захисту своїх прав;
- зателефонувати на безкоштовний номер системи надання безоплатної правової допомоги 0 800-213-103;
- поставити питання в повідомленні на електронну адресу центру kropyvnytskyi1.kropyvnytskyi@legalaid.kr.ua;
- поставити запитання в месенджер фейсбук-сторінки системи БПД https://www.facebook.com/Kropyvnytskyi.1.Centre.BVPD/;
- написати на електронну пошту найближчого місцевого центру (адреси можна дізнатися на сайті системи БПД https://www.legalaid.gov.ua/;
- скористатися правничою вікіпедією WikiLegalAid https://wiki.legalaid.gov.ua;
- прочитати правову консультацію на телеграм-каналі «Безоплатна правова допомога» https://t.me/ualegalaid.